

Varen-Varia

21^e jaargang no. 2

Winter 2008/2009

Inhoud

Van de voorzitter	1
Tuinieren in bosgrond.....	3
Wat doe je als je tuin te klein is	7
Süsswassertang.....	8
Najaarsvergadering 2008 in Kalmthout.....	10
Tuinbezoek bij Johan Roodnat	11
Een bezoek aan de Fachgruppe Farne	12
Mijn eerste jaar lidmaatschap van de vereniging	15

Van de bestuurstafel

Van de voorzitter

Harry Roskam

Een late VarenVaria dit keer, geantedateerd naar 2008 zodat we toch nog twee nummers in dat jaar hebben kunnen uitgeven.

We weten het met zijn allen: we zijn een kleine club van liefhebbers en het kost steeds opnieuw veel moeite om voldoende kopij bij elkaar te krijgen om een nummer van VarenVaria voldoende te vullen.

Daarom ook hier opnieuw de oproep: SCHRIJF!!!! want wie schrijft die blijft.

In het vorige nummer schreef ik dat de voorloper van de nieuwe website, een weblog zo spoedig mogelijk in de lucht zou komen. Dat heeft echter toch langer op zich laten duren dan verwacht. Dat ligt niet zozeer aan het maken van de vormgeving als wel aan het zo secuur mogelijk maken van de teksten.

Die teksten zijn heel wat keren heen en weer gaan tussen de weblogbouwer en ondergetekende alvorens we er tevreden

over waren. En dan nog zullen er ongetwijfeld nog fouten in zitten, zowel inhoudelijk als taalkundig. Komt u die straks tegen dan horen we dat graag van u. Ze zijn dan direct te verbeteren.

Straks is eigenlijk nu. Ik heb de stellige verwachting dat op het moment dat u deze VarenVaria in de bus krijgt, u een nieuwe mailbrief heeft gekregen waarin we de opening van de weblog aankondigen en dus op het net actief is.

We zijn heel benieuwd naar uw reactie.

Er moeten nog vele, met name inhoudelijke, artikelen de komende maanden bijkomen. Wilt u meeschrijven? Graag!!

Inmiddels zijn de voorbereidingen opgestart voor de bouw van de nieuwe echte website. Daarvoor hebben we de medewerking gekregen van ons lid Bert Vonk.

Bert heeft zelf de afgelopen jaren voor zichzelf een mooie website gebouwd met

fantastische varenfoto's. Foto's die hij straks ook op onze website gaat gebruiken. De vormgeving van de nieuwe website zal straks veel lijken op die van de weblog.

Programma

Voor het komend jaar denken we dat we weer een aantrekkelijk programma in elkaar gezet hebben. Zet ze maar alvast in de agenda. Allemaal op een zaterdag.

31 januari	Polypodium-clinic bij Rens Huibers
18 april	Ledenvergadering + lezing door Peter Hoverkamp Hortus Leiden
23 mei	Vaartocht lang varens in Amsterdam.
Aanmelding noodzakelijk + kleine eigen bijdrage
12-14 juni	Excursie naar Duitsland, tuin- en kwekerijbezoek, met 2 overnachtingen, dus ook hier aanmelding en eigen bijdrage. U krijgt hierover natuurlijk nog verdere mededelingen over.
29 augustus	Gepland staat een bezoek aan een tuin van een lid in België, maar de afspraak moet nog bevestigd worden.
17 oktober	Najaarsvergadering + determinatie workshop Hortus Utrecht

Het bestuur wil de gezamenlijke kennis en kunde van onze leden over varens voortdurend benutten en op een hoger plan brengen. Daarom de *Polypodium*-clinic bij Rens Huibers. Rens heeft een grote collectie Polypodiums, soorten en variaties. Planten die soms moeilijk op naam te brengen zijn. Door met elkaar alleen over dit onderwerp bij elkaar te komen en van gedachten te wisselen, hopen we die naamgeving beter voor elkaar te krijgen. Op die manier ontstaat er als het ware een soort referentiecollectie, in dit geval bij Rens, waardoor het in de toekomst steeds makkelijker wordt om, in dit geval, Polypodiums, op de goede naam te krijgen.

Als dit een geslaagd experiment wordt, dan willen we dit soort clinics ook rondom andere geslachten gaan organiseren, zodat we van meer groepen referentiecollecties kunnen gaan opbouwen bij onze leden.

Bent u geïnteresseerd in een bepaald geslacht en wilt zo'n collectie uitbouwen tot een referentiecollectie, laat het ons weten, dan ga we er samen aan werken.

U kunt zich voorstellen dat dan de volgende stap is; het goed beschrijven van de soorten en met goede foto's op de website zetten.

Plannen genoeg.

We bestaan dit jaar twintig jaar. We mogen ons met elkaar feliciteren. En natuurlijk komen we daar op de voorjaarsvergadering op een gepaste wijze op terug.

Een goed 2009.

Uit eigen tuin

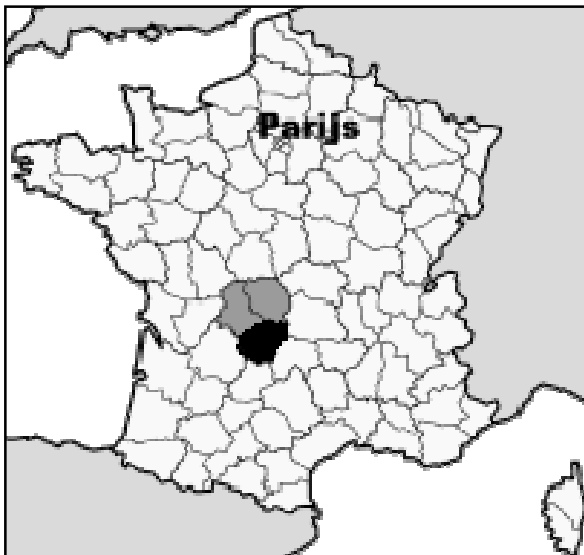
Tuinieren in bosgrond

Fons Slot

De hele natuur en met name datgene dat wortels heeft, heeft mijn belangstelling. Daarvan zijn de varens mijn grootste liefhebberij.

Een aantal jaren geleden heb ik in Frankrijk in de Corrèze een huisje gekocht met een stukje grond en ruim een jaar geleden kwam ik er toevallig achter dat aangrenzend aan dit terrein een perceel bos te koop stond. Tot dan had ik aan de bosrand al een soort varentuin gemaakt door uit Nederland meegenomen varens aldaar aan te planten. Het leek me geweldig om dit gedeelte met een stuk bos uit te breiden. Ik heb er dan ook niet lang over na hoeven denken om dit stukje bos van 2.000 m² bij ons terrein te betrekken.

Van de eigenaar kreeg ik toestemming om alvast enig werk te verrichten. Mijn handen jeukten en er bleek een hoop werk te doen.

Ligging van departement Corrèze (zwart) in de regio Limousin.

Februari 2007 ben ik begonnen met het rooien van "tig" vierkante meters bramen. Gewoon het ouderwetse snoeiwerk: het

met de hand de verwilderde braamstruiken wegknippen, wortels uitspitten, op een grote hoop en de fik erin. Daarna bleek dat er ook een flinke hoeveelheid afval in de vorm van oud ijzerwerk afgevoerd moest worden. Als laatste kon ik vaststellen dat de gehele bosbodem was voorzien van een dikke laag klimop. Het eerste plantgat dat ik spitte leverde veel klimopwortel en droge grond op.

Er viel nog een hoop verder te schonen eer ik mijn eerste varens daar kon aanplanten. Positief was het constateren van een dikke bladlaag, het bos bestaat voornamelijk uit eiken met hier en daar een dennenboom er tussen. Aan de randen staat hazelnoot.

In mei had ik opnieuw een week vakantie. Tot dan had ik tijd om thuis in eigen tuin tijd een flink aantal varensoorten te verzamelen. Grotendeels ben ik daarbij ruw te werk gegaan: eerst de gehele plant uitspitten, kijken uit hoeveel kronen de plant bestaat om vervolgens met een Spear & Jackson spade grofweg de varen in twee, drie of vier stukken te hakken. Met name de *Dryopteris*, *Polystichum* en *Athyrium* soorten heb ik op deze manier "mishandeld" Afhankelijk van de oogst heb ik stukken van de betreffende varensoort opgepot. In de voorjaarsvakantie kon ik dan ook met een autovracht varens naar Frankrijk rijden.

Om van dit bosperceel een varenbos te maken ben ik zorgvuldig te werk gegaan en ben ik me allereerst gaan verdiepen in de boeken van Martin Rickard, Sue Olsen, Reginald Kaye en John Kelly om er achter te komen waar naar hun mening en ervaring "woodland" aan moet voldoen om varens een geschikte plek te geven.

Het bosterrein loopt op onder een hoek van 30 graden met hier en daar een flinke verdieping, op bepaalde plekken dichter en op andere plekken minder dicht bebost. Ook liggen er enkele bomen omgewaaid in elkaar gevorkt op elkaar.

Ik kom tot de conclusie dat er voor bijna elke winterharde varensoort wel een ideaal plekje te vinden of te maken is, mits op de

gedeeltes waar ik wil aanplanten de klimop voor een deel wordt geëlimineerd. Dus voor de aanplant van de eerste varengroepen heb ik eerst een geschikte plek gezocht op factoren licht/schaduw, bereikbaarheid voor regenwater en rekening houdend met de uiteindelijk tot volwassen uitgegroeide hoogte. Vervolgens rooide ik twee tot drie vierkante meter klimop daar waar ik varens wilde planten.

Bij deze eerst van klimop vrijgemaakte stukken bosgrond, spitte ik grond die nogal aan de droge kant leek twee spaaien diep door met aanwezig blad. De grond zelf lijkt het meest op de grond die in Limburg te vinden is. Grond die goed vocht vast kan houden: in droge periodes een droge afsluitbare bovenlaag vormt, waardoor verdere uitdamping en verdroging wordt tegengegaan, zodat de planten die diep genoeg wortelen over voldoende vocht kunnen beschikken. Vervolgens plantte ik van de meer gewone *Dryopteris*, *Athyrium* en *Polystichum* soorten en *Asplenium scolopendrium* variëteiten een aantal groepen aan. Het was fantastisch te zien dat deze eerste varengroepen in het bos meteen zo natuurlijk aanwezig waren. Door de grond om de planten heen wat af te strooien met blad leek het net alsof ze er altijd gestaan hadden.

Mijn week was om en ik nam me voor om begin juni nog een keer een week vakantie op te nemen om met dit verslavende werk verder te gaan.

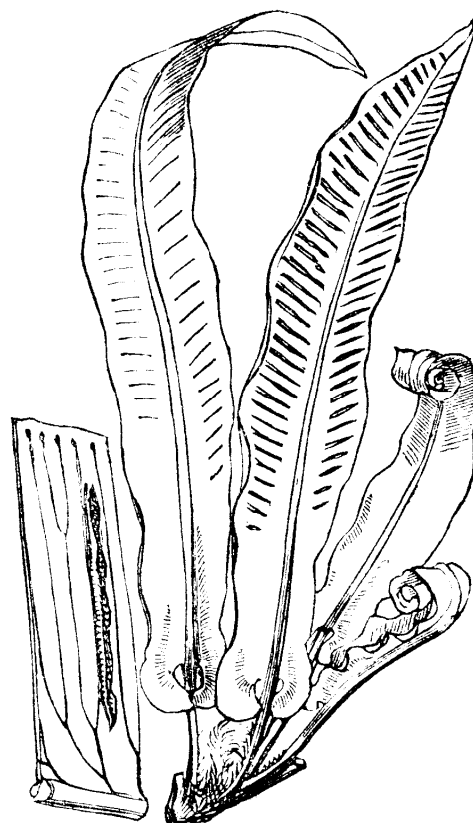
Thuis in Nederland leek het me handig een hakselaar aan te schaffen om bepaald nuttig snoeiafval een versnelde kans tot composteren te geven en deze te gebruiken om bepaalde plekken in het bos van een mulchlaag te voorzien. In het aanbod van hakselaars met afweging van prijs en kwaliteit bleek de hakselaar met walstechniek van de Lidl een hele goede keuze en heb deze dan ook aangeschaft.

In de paar tussenliggende weken heb ik menig tuincentrum in de buurt waar ik woon afgestroopt op zoek naar nieuwe aanwinsten op vareng gebied.

Zo kon ik begin juni opnieuw met de auto

volgeladen met plantgoed en hakselaar naar Frankrijk rijden. Aldaar aangekomen was ik erg benieuwd hoe het de aangeplante varens verging. Het was een geweldige verrassing dat ze er blakend van gezondheid bijstonden met prachtig uitgerolde mooie grote robuuste veren. Denk daarbij aan het lichte groen van *Matteuccia orientalis*, het rozebruin van *Dryopteris erythrosora*, glanzend helder groen *Dryopteris buschiana*, het bijna uitgerolde blad als het ware een cobra bij *Asplenium scolopendrium* en het dondergroen van *Polystichum setiferum* 'Plumosum Bevis'. Ook de *Dryopteris dilatata* stond er prachtig uitgerold bij. De geprepareerde grond waarin ze stonden voelde niet meer droog aan, maar lekker nattig droog, precies zoals het zou moeten zijn. Het sein stond op groen: ik kon doorgaan met het rooien van klimop, het doorspitten van de grond en met het vermengen van de grond met blad. Het regenwater bleek op de plekken zonder klimop wel voldoende de grond in te kunnen dringen.

Mei en juni zijn echte groeimaanden en met op het terrein het gras tot aan mijn knieën

werd het eerst tijd om het veld te maaien. Vervolgens de hakselaar geïnstalleerd en op snoeikarwei gegaan, er viel in het bos zelf nog wel een en ander aan takken weg te werken.

Ook was er flink wat braam opgekomen uit wortelopslag en verder stond er in het bos veel echt onkruid: flinke pollen gras en een soort klaverzuring met in hoog tempo kruipende wortelstokken en daarmee een potentieel gevaar voor het wortelgestel van de varens.

Halverwege het bosterrein startte ik met de aanleg van een takkenwal. Van een reuzenbamboesoort die verderop op een braakliggend terrein groeide haalde ik met een zaag flinke takken op. Met deze bamboescheuten maakte ik een begin voor de takkenwal door ze verspringend met ongeveer 80 cm verschil tegenover elkaar in de grond te slaan. Daartussen kon ik dan steeds takken en ander snoeiafval kwijt dat minder geschikt was om te verhakselen. Ook de gerooide klimopslierten zouden zo een vast ingrediënt gaan worden.

Enfin, klimop verwijderen, bosgrond omspitten en er blad doorheen werken werd de daginvulling van de laatste dagen van die week. Opnieuw had ik een aantal varensorten een plek kunnen geven: o.a. *Polystichum neolobatum*, *Polystichum proliferum*, *Dryopteris remota*, *Dryopteris affinis 'Crispa'*, *Dryopteris varia*, *Athyrium metallicum 'Nipponicum'* en *Adiantum aleuticum*.

Terug in Nederland heb ik online "boodschappen" gedaan bij Dirk Wiederstein, Fibrex en Rickard's ferns. Voor al deze bedrijven geldt een goede snelle levering, goede kwaliteit echter de verzendkosten zijn aan de hoge kant. Zo heb ik *Asplenium scolopendrium 'Kaye's Lacerate'*, een *Athyrium* uit de Victoriae Groep, *Dryopteris monticola* en nog wat minder goed in Nederland verkrijgbare soorten kunnen kopen om van de zomer weer mee te nemen.

Aan het begin van de zomervakantie, jullie raden het al: de auto weer helemaal afgeladen vol met van alles op plantgebied met die uitzondering dat ook de pelargoniums

van mijn vrouw mee op vakantie konden. Die krijgen daar altijd een plekje in de zon op een verhoging tegen de gevel van het huis.

Opnieuw bij aankomst had de natuur weer erg zijn best gedaan. Maar zo goed dat alle aangeplante varens in het bos er meer dan prachtig bijstonden. Het stuk bos bleek uitstekend geschikt en mijn vertrouwen groeide voor verdere "exploitatie" om ook de rest van mijn varencollectie daar onder te brengen.

Eerst werd het weer grasmaaien, wieden,en deze zomer zou de overdracht van het perceel zijn en dat zou betekenen dat het gazen hekwerk gesloopt kon worden. Het bos zou dan echt bij ons terrein getrokken kunnen worden. We zagen er naar uit.

Een week later was het zover, de overdracht had plaats gevonden en zodra we terug waren zijn we direct begonnen met het slopen van het hekwerk. Het was een lust voor het oog om te zien hoe gaande het sloopwerk meer en meer zichtbaar werd hoe de overloop van terrein naar bos een natuurlijk verloop begon te krijgen.

De houten palen van het gesloopte hekwerk deden uitstekend dienst als uitbreiding voor de takkenwal. Het gaas hebben we afgevoerd.

Opnieuw moest er nog wel flink wat snoeiwerk gedaan worden. Langs het voormalige hekwerk stond veel braam en klimop. Deze vonden een nuttige plek in de takkenwal.

Een aantal hortensia's die langs onze kant van het hekwerk stonden, bleken nu te keurig op een rijtje te staan en kregen een nieuwe plek waardoor een meer natuurlijk geheel ontstond.

Dan werd ook steeds een plantplek gemaakt door klimop weg te snoeien en uit te spitten, de grond om te spitten, te mulchen met blad en gehakseld groen als laatste door de grond heen te werken. Feitelijk maakte ik zo op de plekken waar varens werden aangeplant een dikke betere vochthoudende laag tussen de dieper wortelen-

de bomen. Hier en daar mengde ik in de plantgaten nog wat beendermeel.

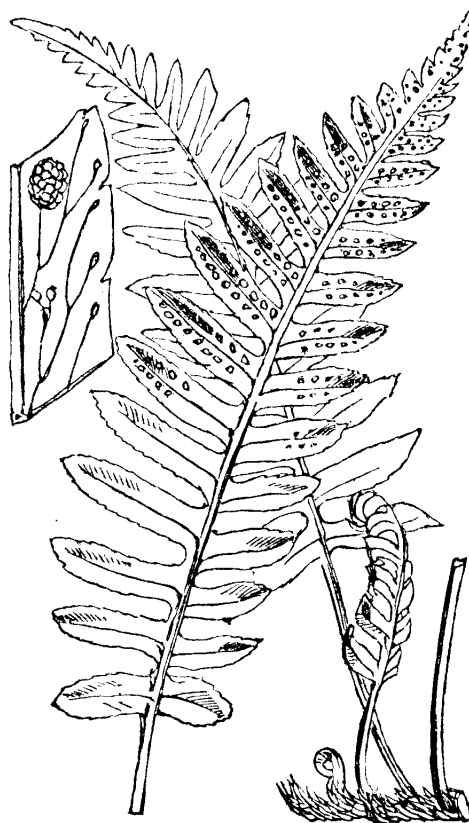
Allerlei varensorten die al jaren langs het hekwerk hadden gestaan kregen nu een nieuwe plek. Zo verhuisden o.a. *Cystopteris bulbifera* en andere *Cystopteris* soorten, *Polypodium vulgare*, *Dryopteris clintoniana*, *Athyrium filix-femina* 'Plumosum', *Cyrtomium* soorten, *Polystichum* soorten, *Asplenium* soorten, maar ook een flinke grote *Osmunda regalis* kreeg een betere, strategische plek.

Ook de nieuw meegebrachte varens kregen een plek: *Athyrium angustatum* var. *rubellum*, *Athyrium* 'Ghost', *Polystichum setiferum* 'Divisilobum' variëteiten, *Dryopteris goldiana*, *Dryopteris monticola*, *Dryopteris stewartii* en *Dryopteris marginalis* en de nog net voor vertrek gekochte *Blechnum tabulare* kreeg een verdiepte plek daar waar ooit een boom was omgewaaid en ontworteld.

Uiteindelijk staan er dan zomer 2007 bijna 200 soorten aangeplant.

Het bleek alras dat het voor bezoekers erg onduidelijk was waar je wel en niet mocht lopen. Dat gaf te denken en het leek al snel gewoon handig om met lange stukken dunne boomstam en dikkere takken, paden aan te geven waarop gelopen kon worden. Op wat steilere stukken in het bos heb ik met behulp van stukken boomstam "traptreden" gemaakt die met behulp van bamboe stukken werden verankerd.

De herfstvakantie verliep niet anders, aanplant van *Woodwardia radicans*, *Rumohra adiantiformis* en *Microlepia strigosa*, voor de aandachtige lezers varens voor zone 8 en 9. Ik heb deze aan het eind van die

herfstvakantie dan ook zorgvuldig van een laag dennennaalden voorzien en daarna afgedekt met gewoon blad. Op deze manier hebben ze de afgelopen winter overleefd.

En, leuk voor de adverteerders in de varen-varia, ook varens van Cascade, Westdijk en de Hessenhof hebben hier een plek gevonden.

Op de website van "YouTube" heb ik een diaserie van foto's onder de naam "woodland ferns" misschien leuk om een kijkje te nemen.

Wat doe je als je tuin te klein is

Servaas Koster

Wat de meeste zullen doen is verhuizen naar een huis met grotere tuin, maar dat wilden we niet. Dus dan ga je de hoogte in, bij een plantenkweker zag ik kleine bollen trekkistjes van 60 bij 30 cm. Wat tufsteen aangeschaft, dit is kalkrijk steen. Deze stenen als een muurtje opgestapeld met voldoende ruimte om er wat klein blijvende varentjes tussen te plaatsen. Hier maakte ik mijn eerste fout, de ruimte tussen de stenen was te klein, zodat de varentjes te snel uitdroogden.

Bij *Asplenium ceterach* is dit niet zo'n groot probleem, want deze soort herstelt zich na een droge periode zeer snel. De kistjes zijn opgehangen aan de muur op de noordkant, zodanig dat ze gemakkelijk op de grond in de regen gezet konden worden, om ze af en toe water te kunnen geven.

Mijn tweede fout was, dat ik de stenen zo in de kistjes had gestapeld zonder een laagje grond, of vochthoudend viltdoek. Waar ik bang voor was gebeurde met droog weer, de andere varentjes kregen het moeilijk met te droog weer. Ondanks dat het in de zomer regelmatig te droog was, gebeurde er iets waar ik geen rekening mee had gehouden, dat de kistjes zo snel gingen verrotten.

Mijn derde fout was nog groter als de eerste. Heb in het afgelopen voorjaar de kistjes op de grond gezet, een kleine hoeveelheid bloedmeel fijn gemaakt, dit in een planten gietertje gedaan met wat water erbij en over de kistjes gegoten. Enkele dagen later kregen we hier in het noordwesten in April een hevige nachtvorst na een hagelbui. Aanvankelijk gaf ik de nachtvorst de schuld dat de varentjes dood gingen, maar dat was niet zo. De combinatie van bemesten met bloedmeel en de nachtvorst -7C er overheen was voor de meeste varentjes te veel.

Dus weg waren mijn miniatuurtjes, het zag er echt leuk uit.

De varentjes die ik gebruikt heb zijn: *Asplenium ceterach*, *Asplenium ebenoides*, *Asplenium monanthes*, *Asplenium platyneuron* en *Asplenium ruta-muraria*.

Nu heb ik wat kunststofbakjes aangeschaft van 54 cm in het rond, gaten geboord zodat ik de varentjes niet nat maak met water geven. Wat grotere ruimte tussen de stenen, zodat de varentjes meer ruimte hebben om te wortelen. En nu maar weer werken aan mijn nieuwe miniatuurtjes.

Een andere manier om meer varens in de tuin te kunnen plaatsen is een ijzeren of rieten mand in de boom hangen, in de eerste mand heb ik een *Woodwardia radicans* geplaatst deze groeit nu aardig, alleen bij strenge vorst zal ik hem in moeten pakken. In een andere mand heb ik een *Woodwardia unigemmata* geplaatst deze zal niet snel bevriezen, deze is erg goed winter hard.

Uitgelicht

Süsswassertang

Wim de Winter

Onlangs kreeg ik van een aquariumliefhebber die gehoord had dat ik in varens geïnteresseerd was iets bijzonders toegestuurd. Het is een mosachtig groeisel, dat bekend staat als *Süsswassertang*. Volgens de goede gever is het "*Lomariopsis lineata* (...) een varen die in het prothalliumstadium blijft hangen". Dit lijkt inderdaad correct te zijn. Op het Botany & Plant Biology Congress van 2007 presenteerde een internationale groep onderzoekers (Li *et al.*, 2007) een poster over dit verschijnsel.

Een mysterieuze, levermosachtige plant die wereldwijd wordt verhandeld in aquariumwinkels is geïdentificeerd als een nog niet beschreven prothallium van een varen. Het thallus is bandvormig, vertakt, één cel dik en dun bezet met antheridia (mannelijke geslachtsorganen - WdW). De sporofiet (volwassen plant) is niet gevonden.

Moleculaire analyse heeft aangetoond dat het prothallium zeer waarschijnlijk van een *Lomariopsis*-soort is. Verder onderzoek heeft uitgewezen dat *Lomariopsis lineata* (Presl) Holtt. het nauwst verwant is. Veldwaarnemers in Taiwan hebben soortgelijke prothallia van *Lomariopsis* gevonden, die wel jonge sporofieten voortbrachten.

Lomariopsis lineata komt voor in (sub-) tropisch Oost-Azië in natte bossen in het laagland, opklimmend tot zo'n 1.200 m. Op de Filippijnen is hij ook wel in een droge rivierbedding gevonden, dus misschien is het niet uitzonderlijk dat hij tijdelijk onder water groeit.

Jonge planten hebben ongedeelde, lang-lancetvormige bladeren; oudere planten hebben stevige bladeren tot wel een meter lang en verdeeld in tot twintig pinnae (zijblaadjes). Zowel het enkelvoudige blad als de pinnae zijn aan de top plotseling versmald tot een spitse punt.

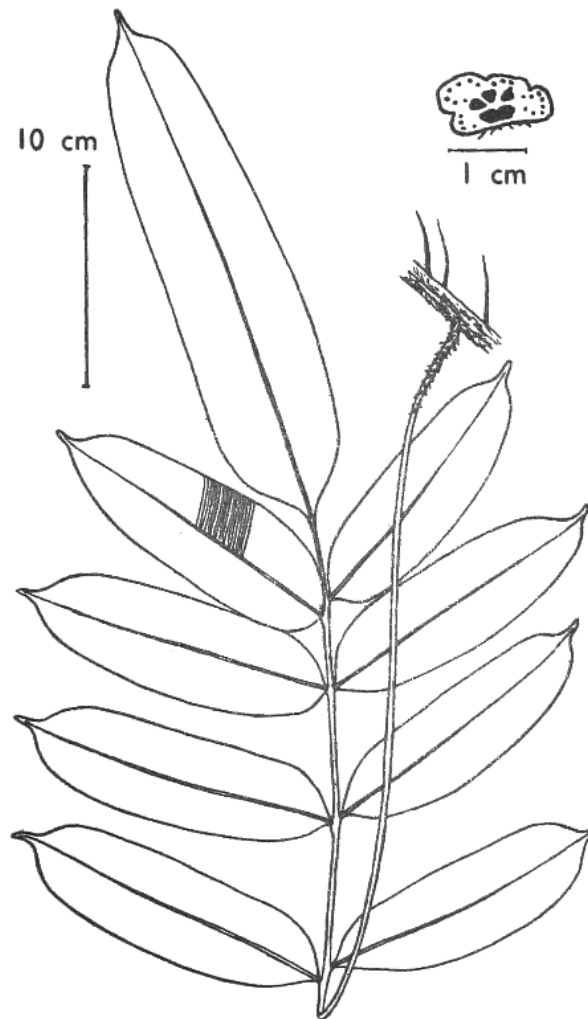
Süsswassertang, geen oude tang, maar een eeuwig jonge varen

De soort is onder vele namen beschreven (*Acrostichum laurifolium* Christ, *Acrostichum speciosum* Presl, *Diplora cadieri* Christ, *Lomaria spondiaefolia* Wall., *Lomariopsis cochinchinensis* Fée, *Lomariopsis longifolia* J. Sm., *Lomariopsis papyracea* Copel., *Lomariopsis smithii* Fée, *Olfersia lineata* Presl, *Stenochlaena abrupta* Alderw., *Stenochlaena cochinchinensis* (Fée) Underw., *Stenochlaena longifolia* J. Sm., *Stenochlaena smithii* (Fée) Underw., *Stenochlaena spondiaefolia* Presl) waar mogelijk nog wel aparte soorten bij zitten.

De populariteit in aquariumkringen hangt samen met het gemak waarmee het prothallium onder water groeit. Dit lijkt mij echter niet helemaal de bedoeling en ik heb

mijn exemplaar in een tropisch terrarium geplaat. Op de waterlijn, zodat hij zelf kan kiezen waar hij zich het prettigst voelt. Nu, na drie maanden, (inbegrepen een dipje vanwege een kapotte tl-buis) ziet hij er gezond uit. Zodra ik hem moet terugsnoeien zijn er stekjes beschikbaar.

Li, F.-W.; Tan, B.; Moran, R.; Rouhan, G.; Wang, C.-N., 2007. Identifying a Mysterious Aquatic Fern Gametophyte. Poster presented at the Botany & Plant Biology Joint Congress, July 8th, 2007, Chicago. <http://www.2007.botanyconference.org/engine/search/index.php?func=detail&aid=911>

***Lomariopsis lineata* (Holttum, Rev. Fl. Mal. II; 1968)**

Uit met de vereniging

Najaarsvergadering 2008 in Kalmthout

Maarten Japink

Altijd als ik bij arboretum Kalmthout de laan op rij (ruwweg 1x per jaar) heb ik diezelfde 'Oh ja' ervaring. Zo ook vanochtend. Daar in die eerste bocht staat zo lang als ik weet een Duivelswandelstok. Deze uitheemse struik, half verwilderd langs de oprijlaan, geeft voor mij precies de ongedwongen sfeer weer, die de tuin bij mij oproept.

Om half elf begint de najaarsvergadering met een bakkie koffie, in het restaurant van het arboretum. Het lijkt er zowaar op dat de Belgische varenvrienden in de meerderheid zijn. Na een korte introductie door Harry en een welkomstwoordje door de gastheer, de directeur van het arboretum, gaan we onder leiding van mevrouw Bie Wouters de tuin in.

Mevrouw Wouters zet zich al 30 jaar in voor het arboretum en weet dan ook veel over de achtergronden van het arboretum te vertellen. Zo kan de geschiedenis van het arboretum in drie perioden worden onderverdeeld. In de eerste periode vanaf +/- 1850 was het arboretum meer een proeftuin voor uitheemse naaldbomen met een houtteeltkundige inslag. Na de Eerste Wereldoorlog is het accent van nut- naar siergewassen verschoven en zijn er op grote schaal bladhoudende houtige gewassen aangeplant. De laatste decennia zijn er vooral bladverliezende bomen en struiken aangeplant omwille van hun sierwaarde.

In het verleden is er in de tuin al het één en ander geëxperimenteerd met varens, maar eigenlijk altijd zonder succes. Hier en daar staan tussen de bomen en struiken wat verdwaalde varens. De soort die ik tijdens de wandeling veel zie en die volgens mij overal spontaan opstaat is *Athyrium filix-femina*. De ontdekking van de ochtend was een fertiel exemplaar van *Asplenium nidus* die, naar het leek, al jaren terreestrisch groeit onderaan het talud van een voormalige ont-

wateringsgreppel, maar naar later bleek, ging het om een kamerplant die daar door onze gastheer was neergezet om van de schildluis af te komen. Enkele andere soorten varens die ik tijdens de wandeling gezien heb zijn: *Polystichum setiferum*, *Mattuccia orientalis*, *Osmunda regalis* en *Pteridium aquilinum*.

Het jaargetijde maakt dat er, wat bomen en struiken betreft, heel wat te beleven valt tijdens de wandeling. Vlakbij de ingang staat een Rode esdoorn welke bovenin de boom al rood verkleurt. Een grote eik en een den gaan grotendeels schuil onder een waterval van felrood gekleurde wingerd. De Amerikaanse kornoelje is meer paars gekleurd en doordat de wilgen langs de vijver de bladeren al grotendeels hebben laten vallen, zijn de geel-rood gekleurde twijgen goed te zien. Aan het eind van de wandeling komen we langs de varens die onlangs door de Hortus van Leiden aan Kalmthout zijn geschonken. Van *Dryopteris namegateae* hebben Fons en ik nog wat sporen weten te verzamelen. In de toekomst zal er meer overtollig varenmateriaal van Leiden naar Kalmthout worden verplaatst. Wellicht de vierde beplantingsperiode van het arboretum?

Na de lunch die we lekker buiten in de zon konden gebruiken was het hoog tijd voor de ruilbeurs. Er werd weer driftig gespeurd naar nieuwe soorten en het mooiste was wel dat het niet verruilde plantmateriaal werd geschonken aan de gastheer. Een aantal leden had varenveren meegenomen om gezamenlijk te determineren. Wederom in het zonnetje kon van een aantal meegebrachte veren de soortnaam bepaald worden, van andere veren moesten ook de meest gerespecteerde varenologen de naam verschuldigd blijven.

Naar mijn idee was het weer een geslaagd samenzijn!

Tuinbezoek bij Johan Roodnat 30 augustus 2008

Ben van Wierst

In een zomer met veel natte en druilerige perioden was de dertigste augustus van dit jaar een mooie zonnige uitzondering. Gepland stond voor deze dag een tuinbezoek bij Johan Roodnat. Ons bestuurslid "Excursies" hield een thuiswedstrijd. Hij had het zich echter niet gemakkelijk gemaakt. De ontvangst was uitstekend en Johan had zijn hele gezin (+ aanhang) ingezet om ons als gasten te ontvangen met koffie en lekkers. Er kwamen deze dag 17 mensen op bezoek bij Johan.

Johan woont in Babyloñienbroek in Noord-Brabant. Dit dorp is voor menigeen onbekend, maar op het moment van ons bezoek was er sprake van een opleving in bekendheid als woonplaats van een Olympische winnares. Maar daar kwamen wij niet voor.

Toen iedereen gearriveerd was, heette Johan de bezoekers welkom en zei daar direct achteraan geen rondleiding te houden, maar wat deed hij? ...Hij hield een rondleiding!

De tuin is ongeveer 4.400 m² groot en ongeveer 35 jaar geleden werden de eerste bomen geplant op dit van oorsprong agrarische land. Nu is het een plek met veel bomen en vooral groenblijvende planten en varens. Tussen de bomen door lopen kleine bospaadjes. In de loop van de tijd zijn er door Johan twee vijvers gegraven.

Johan is iemand met veel ideeën, die niet stil kan zitten. Dat is te zien in de tuin waar de genoemde vijvers gegraven zijn, maar lopende door de tuin denk je ook dat je een ingang van een antieke ijskelder ziet. Deze, naar oud voorbeeld gemetselde ingang is ook door Johan gemaakt. Een ander project is zijn toren van tegels. De aanvang daarvan ligt er in elk geval. Gezien de omvang van het project zal het nog wel enige tijd kosten voordat hij een redelijk uitzicht heeft vanuit deze toren.

En varens....? Ja, die zijn er ook. Johan

heeft vele soorten staan en leeft niet helemaal naar zijn uitspraak: "*Er zijn twee soorten varens, mooie en minder mooie*". Waarschijnlijk vindt hij alle varens mooi, want zoals gezegd alle soorten staan er. Naast de kleine vijver vinden we op de heuvel een groepje *Dryopteris wallichiana*. Dit waren de eerste varens die Johan zo'n 15 jaar geleden zelf kweekte. Toen al kon hij deze planten goed waarderen met hun mooie zwarte schubben op de bladsteel. Ook zijn er twee zeker 15 jaar oude en fors uitgegroeide exemplaren van *Polystichum polylepharum* te vinden.

Een andere soort is bijvoorbeeld *Pteridium aquilinum* en deze staat er zelfs in flinke aantallen. Wel op een plek waar je de wilde groei in de hand kan houden. Adelaarsvarens zijn ook gebruikt in een aantal uitgeholde boomstammen die daardoor de indruk geven van boomvarens.

Diverse echte boomvarens staan er ook, waaronder diverse exemplaren van *Cyathea tomentosissima*, *Dicksonia antarctica* en een klein exemplaar van *Dicksonia fibrosa*.

Er werd ook nog geruild en diverse bijzondere soorten gingen van de ene hand in de andere. Er ontstaat dan vaak discussie over wat de juiste naam is van een plant. Wat ik een goed aspect vind, is dat er altijd mensen aanwezig lijken te zijn die de boeken ter determinatie van varens bij zich hebben. Zo zag ik dat er onder ons mensen zijn die daarbij het Frans goed onder de knie hebben en met Remy Prelli's boek "*Les Fougères*" in de hand varens op naam brengen. Het lijkt mij goed om dit soort dingen te cultiveren. Op een speelse wijze leert men van elkaar hoe gidsen te gebruiken.

Uitgenodigd in Duitsland

Een bezoek aan de Fachgruppe Farne

Fons Slot

In de laatste VarenVaria heb ik met belangstelling kennisgenomen van de uitnodiging van de Duitse Fachgruppe Farne om als lid van de Nederlandse Varenvereniging deel te kunnen nemen aan een 3 daagse activiteiten bijeenkomst met als thema Varens. Dat stond gepland op 5, 6 en 7 september jl.

Mijn vrouw en ik vertrokken op 5 september behoorlijk vroeg van huis en met een geschatte reisafstand van toch tegen de 400 km, komend uit de Randstad, wilde ik geen risico nemen daar te laat aan te komen.

Om onze vereniging in Duitsland een beetje meer op de kaart te krijgen had ik bedacht een kleine verzameling van bijzondere varens mee te nemen voor de weggeef. Echter het bezoeken van tuinen met mogelijk meer dan 4 á 500 soorten zag ik als een uitdaging om dát mee te brengen waar varenvrienden daar mogelijk naar op zoek waren.

Op Rosi Möllers site gekeken (redactie: www.farngarten.de). Snel zag ik dat ik nog wel met wat interessants kon aankomen. Op de achterbank gingen mee: *Dryopteris labordei*, *Dryopteris x separabilis*, *Culcita dubia* (dank Johan Eek voor determinatie), *Gymnopteris vestita* en *Deparia japonica*.

De reis verliep voorspoedig en even voor twee uur reden we de straat in waar de Varentuin van Rosi Möller zich moest bevinden.

We werden snel gespot door Sabine Nittritz en haar man. Kennisgemaakt en we werden aansluitend aan Rosi Möller voorgesteld. Zo kan het toch anders uitpakken: de *Dryopteris labordei* die ik voor haar had bestemd, bleek ze net de week ervoor te hebben verkregen, geen nood, maar ook in *Deparia japonica* bleek ze al voorzien. De der-

de poging, *Culcita*, gaf bij haar enige aarzeling en vraagtekens, "Is het wel de echte?" Rosi bleek al een paar maal een "Falsche bekommen zu haben". Nou gelukkig, ik kon haar blij maken, ik had niet alleen de echte maar ook een flink exemplaar aan te bieden.

Haar tuin had een grootte van ongeveer 450 m² gesitueerd rondom een vrijstaand huis, waar haar verzameling van zo'n 450 varens stond gerangschikt. Van elke van de 450 varensoorten was één exemplaar aangeplant, maar netjes gerangschikt en door de juiste groeiomstandigheden omgeven. In de tuin waren veel niveauverschillen aangebracht. Daarnaast gebruikmakend van veel verschillende steenachtige- en houtmaterialen, Schaduw, zon, water, kalk, muur, pot, kas. Je kon het zo gek niet bedenken of er was wel een geschikte plek gecreëerd voor wat voor varensoort dan ook.

Een aangename verrassing om ons varenlid mijnheer Hijkoop daar tegen te komen. Op doorreis naar Frankrijk had hij gedacht toch even langs te gaan. We concludeerden beiden dat het een echte verzamelarstuin betrof. Goed aangelegd, het viel ons op dat alle varens een enigszins gedrongen groeiwijze vertoonden. Een strengere en langere winter kon daar debet aan zijn. We maakten kennis met Frau Barbara, Herr Ingo Carstesens, Herr Günther Meier en we konden heerlijk van gedachten wisselen over onze gezamenlijke hobby.

Ook had ik wat varenboeken meegenomen, de encyclopedie van Sue Olsen, van John Mickel het boek Ferns for American Gardens en het boek van Reginald Kaye. Er werd van de mogelijkheid gebruik gemaakt om ze uitgebreid in te zien.

In colonne naar het Hotel, inchecken en daarna werd een borrel geserveerd met aansluitend diner.

Ik zat aan tafel bij Rosi en haar vriendin om specifiek nog wat meer ervaringen te delen.

Rosi maakte me er op attent dat niet alle aanwezigen echte varenverzamelaars waren, maar voor een deel bestond uit belangstellenden voor varens in de tuin uit andere Fachgruppen van de Staudenverein. Dus een tweede *Culcita dubia* kon ik het beste maar geven aan Herr Rolf Thiemann. Zo was Sabine Nittritz blij met een *Dryopteris labordei* en haar man, die de oorspronkelijke en echte varenliefhebber bleek te zijn een *Dryopteris x separabilis*.

Als dank kon ik een *Polystichum* uitkiezen. En Herr Reinhold Pitz veroverde de *Gymnopteris vestita*, waar hij erg blij mee was. De *Deparia japonica* ging tenslotte naar Herr Meier.

Van bollenbedrijf Nijssen uit Heemstede had ik nog wat bijzondere bolletjes meegevoerd om hier en daar iemand blij mee te maken. Dat kostte dan ook geen moeite.

s'Avonds genoten we een dia "beamer" voorstelling welke door Rosi Möller werd gepresenteerd. De presentatie behandelde de ontwikkeling van varens door de eeuwen heen en de cyclus van spore tot plant.

Het waren veel indrukken die eerste dag.

De volgende ochtend vroeg eruit, ontbijten en op excursie naar het Lahntal. Dat alles begon met een heel indrukwekkende aanlooproute van zo'n 50 kilometer per auto door de prachtige streek aan de Lahn.

Aangekomen bij het Lahntal bleek het de bedoeling om allereerst aan een zoektocht naar een hybride varensoort deel te nemen. Vlakbij was een spoorbaan, op de helling langs het spoor stond veel *Asplenium trichomanes* en *Asplenium septentrionale*. De kunst was wie het eerst een kruising tussen beiden zou ontdekken. Na een poos, jawel, één van de deelnemers ontdekte *Asplenium x alternifolium*.

Te voet verder naar en over een prachtig steeds smaller wordend pad. Dat leidde ons door een steil dal langs een watertje. Aan weerskanten volop *Polystichum aculeatum*, *Dryopteris dilatata*, *Asplenium scolopendrium*, *Asplenium adiantum-nigrum*, *Asplenium trichomanes*, *Dryopteris affinis* en

Dryopteris filix-mas en *Athyrium filix-femina*. Hier in hun natuurlijke omgeving zouden we varens zien die zich of met een cristatum of met een undulatum vorm hadden ontwikkeld. Het ging om "gegabelte" *Polystichum aculeatum* en *Asplenium scolopendrium 'Undulatum'*. Dirk Wiederstein vertelde dat hij van deze twee soorten door "Aussaats aus Sporen" op zijn kwekerij planten te koop kan aanbieden.

In het middaguur gingen we in colonne naar een klein plaatsje in de buurt van Nassau. In een plaatselijke Weinstuben van Lahnweingut Haxel in Obernhof kon er geluncht worden. De daar geproduceerde wijn werd bij de lunch geschonken. Ik moet zeggen, voor het eerst heb ik eens een echt lekkere droge witte Duitse wijn geproefd en gedronken.

Op weg naar het Schweitzertal, opnieuw een wandeling over een bospad. Aan weerskanten veel varenbegroeiing. Eigenlijk vond ik deze wandeling een herhaling van hedenochtend op een andere plek. *Polystichum aculeatum*, *Asplenium trichomanes*, *Asplenium scolopendrium*, *Dryopteris dilatata*. Maar dan in afwezigheid van een cristatum of undulatum voorkomen.

Het was ondertussen drie uur geworden, tijd om op weg te gaan naar de Moederplantentuin van Dirk Wiederstein. De weg ernaartoe was schitterend! We reden langs steile hellingen langs de Rijn met mooie uitzichten over de omgeving, slingerden zo door velden en wegen.

In de Moederplantentuin van Dirk waren alle varenplanten ondergebracht die voor sporenproductie dienden voor de kwekerij met als doel uiteindelijk verkoop.

Daarna vertrokken we naar de kwekerij in Bendorf. Het was een hele leuke ervaring om daar alle planten bestemd voor de verkoop gerangschikt te zien naar grootte en soort. Ze stonden verdeeld over drie grote kassen. We konden naar hartenlust winkelen. Ook aan dit bezoek kwam een einde. Nu pas kwam mij ter ore dat één van de Duitse deelnemers autopech had. Ik heb toen maar gelijk aangeboden mee terug te rijden naar het hotel.

's Avonds werd het diner genuttigd in een tot restaurant omgebouwd Bahnhof ofwel stationnetje. Het bleek een mooie ambiance met goed eten en opnieuw plezierig gezelschap.

Het bleek meneer Thiemann te zijn die autotech had. En de volgende dag zou door een afgeslankt gezelschap zijn tuin in Altena bezocht worden. Nu was het eerst zaak zijn auto weer aan de praat te krijgen. Het vermoeden bestond dat de motor na een nacht afkoelen weer aan zou slaan. De volgende dag heb ik hem teruggedreden naar het Schweitzertal, de plek waar de vorige dag zijn auto niet meer wilde starten. Gelukkig sloeg de motor aan, hij kon vertrekken en let wel, de tuin van Herr Thiemann lag zo'n 200 kilometer noordelijker in de omgeving van Dortmund. Het werd een ongelooflijke ervaring.

Herr Thiemann bleek niet zo maar een gewone varenliefhebber. In huis, in de tuin, overal stonden bakjes met varensporten en kweekfels. Zijn liefhebberij bestond uit het

kunstmatig hybridiseren van varensorten die ook in hun natuurlijke omgeving tot hybridenvorming kwamen. Het is ongelooflijk wat deze man allemaal uithaalt en voor elkaar weet te krijgen. Het is me duidelijk geworden dat dit alleen maar kans van slagen heeft door zeer zorgvuldig te werk te gaan en een zeer zorgvuldige administratie bij te houden én van jaar tot jaar de ontwikkelingen in de kweekbakjes bij te houden. Te denken valt dan aan *Polystichum acrostichoides x braunii* of *Polystichum aculeatum x lonchitis* wat meer bekend, maar ook *Polystichum acrostichoides x minutum*. Enz enz. Een monnikenwerk.... hij had er zichtbaar veel plezier in!

Ik heb hem op een gegeven moment dan ook de titel "varengod" toebedeeld.

De band die gedurende de afgelopen dagen met verschillende leden van de Duitse Fachgruppen Farnen is ontstaan, geef ik van harte door aan ons bestuur.

Microlepia strigosa, exemplaar uit Hawaï (bron: Kalaupapa HNP – herbarium, <http://www.hear.org/molokai/kalaupapa/>)

Mijn eerste jaar lidmaatschap van de varenvereniging

Jan de Moree

Door een volstrekte toevalligheid ben ik lid geworden van deze vereniging. Vanwege de aanwezigheid van enige varens in mijn tuin en het ontbreken van kennis van deze plantengroep vroeg ik mijn zoon eens te zoeken naar een geschikt boek hierover. In plaats daarvan schonk hij mij, ter gelegenheid van mijn verjaardag, een lidmaatschap 2008 van de vereniging. Dat is een schot in de roos(varen) geweest.

Op een aantal manieren heb ik van dit lidmaatschap kunnen genieten, waarbij de gegevens uit het verenigingsblad ten zeerste van nut zijn geweest.

Op de eerste plaats heb ik, na de plezierige kennismaking in de Botanische tuin van Utrecht, een tweetal bijeenkomsten bijgewoond, te weten het bezoek aan kwekerij "De Hessenhof" in Ede en het arboretum in Kalmthout. Opvallend was het grote aantal deelnemers aan deze bijeenkomsten. De contacten tussen de leden, en de ruilbeurs, zijn zeer waardevol, vooral voor beginners. Op vareng gebied viel er niet zo veel te genieten. Kan dit sowieso wel in Nederland, of zullen we de grenzen moeten oversteken? Vergelijk dit eens met twee ander plantengroepen waar ik in geïnteresseerd ben: de Hosta's en de Helleborussen. Van beide geslachten zijn er enige kwekers met een groot sortiment en de Helleborus-show in de Botanische tuin in Kalmthout is uniek en adembenemend. Ook de Hosta-laan in de botanische tuin Trompenburg in Rotterdam is alom bekend.

Op de tweede plaats heb ik bij een drietal heel gastvrije leden van hun varens mogen genieten. Ieder op hun eigen wijze toonden mij hun liefde voor en kennis van de grote varenfamilie. Ik heb deze gastvrijheid ten zeerste op prijs gesteld en er veel van geleerd. Het is aanbevelenswaardig dat dit vaker gebeurt binnen de vereniging.

Tenslotte heb ik de vakantie bij mijn oudste zoon in de staat New York enigszins om kunnen buigen, zodanig dat ik ook daar iets over de varens kon opsteken.

In de vochtige gebieden kom je overal *Onoclea* en *Osmunda* tegen. Bijzonder was echter de wandeling langs een "Trail" in de nabijheid van de plaatsjes Essex en Westport aan het Lake Champlain in het noorden van voornoemde staat. Langs het pad waren grote bestanden aanwezig van *Polystichum acrostichoides*, aldaar "Christmas fern" genoemd vanwege het feit dat ze zo ontzettend wintergroen zijn. Op het hoogste punt tref je op grote keien dwergvormige *Polypodium virginianum* aan. Ook hebben we een dag in de Botanical Garden van Montreal doorgebracht. Mijns inziens de mooiste van de vele botanische tuinen welke ik heb bezocht. Er is daar ook een prachtige, vrij recente schaduwtuin met een mooie varencollectie.

Uiteraard heb ik tijdens deze vakantie sporen verzameld. Deze liggen in de vrieskast te wachten op het lengen van de dagen. Ik zal dan trachten enige nakomelingen te kweken. U hebt het al begrepen: de varens hebben me "gegrepen". Beter laat dan nooit! Ik hoop er nog enkele jaren van te kunnen genieten.

VAREN-VARIA, het orgaan van de Nederlandse Varenvereniging, verschijnt driemaal per jaar en wordt gratis toegezonden aan alle leden.

Redactie

Peter Hovenkamp
Eiberoord 3
2317 XL Leiden
phovenkamp@casema.nl

Bestuur

Voorzitter: Harry Roskam
h.c.roskam@hccnet.nl
Secretaris: Ben van Wierst
secretaris@nederlandse-varenvereniging.nl
Penningmeester: Dirk Ambachtsheer
penningmeester@nederlandse-varenvereniging.nl
Algemeen bestuurslid activiteitencoördinator
Johan Roodnat
jokejohan@wanadoo.nl
Algemeen bestuurslid Theo Gerrits
theogerrits@kpnplanet.nl

Secretariaat

Ben van Wierst
Marquette 67
8219 AP Lelystad
0320 219449

Internet

<http://www.nederlandse-varenvereniging.nl/>

Sporenbank

Rens Huibers
r.a.huibers@scarlet.nl

Contributie

De contributie bedraagt € 20 per jaar, over te maken op postgiro 210286 t.n.v. de penningmeester van de Nederlandse Varenvereniging te Eindhoven.

Kopij

Varen-Varia accepteert in principe **alle** bijdragen van leden van de Nederlandse Varenvereniging. De redactie is graag bereid om, in overleg met de auteurs, zorg te dragen voor stijl of spelling.

Kopij kan worden aangeleverd in handgeschreven of getypte vorm (beide graag met dubbele regelafstand, of elektronisch in elk gangbaar tekstverwerkingsformaat, per e-mail of e-mail aanhangsel naar:

phovenkamp@casema.nl

Illustraties: Illustraties bijvoorkeur in de vorm van lijntekeningen in zwart-wit.

Er kan per nummer een kleurenplaat worden bijgevoegd.

